অধ্যায় ১৫ সামাজিক বিষয়

অধ্যায় গাঁথনি

১৫.১ উদ্দেশ্য

১৫.২ পৰিচয়

১৫.৩ সাম্প্রদায়িকতাবাদঃ অর্থ আৰু কাৰণ

১৫.৪ আঞ্চলিকতাবাদঃ অর্থ আৰু কাৰণ

১৫.৫ জাতীয়তাবাদঃ অর্থ আৰু কাৰণ

১৫.৬ বহুসংস্কৃতিবাদঃ অর্থ আৰু সমস্যা

১৫.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১৫.৮ অধিক জানিবলৈ

১৫.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১৫.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

১৫.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি-

- সমাজত প্রচলিত বিভিন্ন সমস্যাৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- সাম্প্রদায়িকতাবাদ, আঞ্চলিকতাবাদ, জাতীয়তাবাদ আৰু বহুসংস্কৃতিবাদ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- সামাজিক সমস্যাসমূহ সমাধান কৰিবলৈ বিভিন্ন পৰিমাপ আলোচনা কৰিব পাৰিব।

১৫.২ পৰিচয়

সামাজিক সমস্যা মানে হৈছে সমাজৰ সকলো স্তৰ বা এটা অংশই বিৰোধিতা কৰা যিকোনো অপ্রীতিকৰ পৰিস্থিতি। এয়া হৈছে এক অবাঞ্ছিত সামাজিক পৰিস্থিতি আৰু ইয়াৰ বিৰোধ আৱশ্যাম্ভাৰী কাৰণ ইয়াৰ প্রচলন সমাজৰ বাবে ক্ষতিকাৰক। বৃহৎ জনসংখ্যাৰ লগতে ভাৰতক ভিন্নমুখী সামাজিক সমস্যাসমূহৰ বাবেও জনা যায়। এই বর্ধিত সমস্যাসমূহৰ কেতবোৰৰ উৎপত্তি অর্থনৈতিক কাৰণত আৰু কেতবোৰৰ উৎপত্তি সামাজিক কাৰণত হৈছে, আনহাতে বহুতৰে উৎপত্তিৰ কাৰণ বহুমুখী। দেশৰ বিকাশৰ বাটত যে এইসমূহ অন্তৰায় তাত কোনো সন্দেহ নাই। গতিকে এইসমূহ সমস্যা ভালদৰে উপলব্ধি কৰি সমাধান কৰাটো প্রয়োজন।

সামাজিক সমস্যাসমূহৰ বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়ন কৰাটো সমাজশাস্ত্রবিদসকলৰ এক এৰাব নোৱাৰা দায়িত্ব। তেওঁলোকে এইসমূহ বিজ্ঞানসন্মতভাৱে অধ্যয়ন কৰি আঁৰৰ কাৰণ নির্ধাৰণ কৰি অৱশেষত ইয়াৰ সৈতে যুঁজিব পৰাকৈ অথবা এইসমূহ সমাধান কৰিবলৈ পৰিমাপ আগবঢ়াব লাগে। এই অধ্যায়ত সমাজত প্রচলিত বিভিন্ন বিষয় যেনে সাম্প্রদায়িকতাবাদ, আঞ্চলিকতাবাদ, জাতীয়তাবাদ আৰু বহুসংস্কৃতিবাদৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

১৫.৩ সাম্প্রদায়িকতাবাদ ঃ অর্থ আৰু কাৰণ

আধুনিক পৃথিৱীৰ এক অন্যতম প্রত্যহ্বান হৈছে সাম্প্রদায়িকতাবাদ। বিভিন্ন সংখ্যালঘু সম্প্রদায়ৰ লোকৰ সৈতে সংখ্যাগুৰু সম্প্রদায়ৰ ধর্মীয়-সামাজিক সম্পর্ক স্থাপনৰ ক্ষেত্রত সৃষ্টি হোৱা সমস্যাক 'সাম্প্রদায়িকতাবাদ' আখ্যা দিব পাৰি।

ধর্মীয় বিষয়সমূহৰ ৰাজনীতিকৰণ হ'লে সাধাৰণতে সাম্প্রদায়িকতাবাদ আৰু সাম্প্রদায়িক সংঘর্ষই দেখা দিয়ে। সাম্প্রদায়িকতাবাদ হৈছে এনে আদর্শ য'ত আগ্রহৰ ভিন্নতা আৰু বিভিন্ন সময়ত সৃষ্টি হোৱা ধর্মীয় সম্প্রদায়ৰ মাজত বিবাদক ভিত্তি কৰি সমাজ বিভাজনৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা হয়। সাম্প্রদায়িকতাবাদ হৈছে বিভিন্ন সম্প্রদায়ৰ মাজত পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ প্রতি থকা একধৰনৰ বিৰোধভাৱ।

ৰাম আহুজাৰ মতে, 'এটা সম্প্রদায়ৰ সদস্যসকলে আন এটা সম্প্রদায়ৰ বা ধর্মৰ ক্ষেত্রত অনুশীলন কৰা বিৰোধভাৱক সাম্প্রদায়িকতাবাদ আখ্যা দিব পাৰি।'

ৰর্বাট মেলছ্ন আৰু হাৰার্ড ওলপেৰ মতে, 'সাম্প্রদায়িকতবাদ হৈছে আধুনিকতাৰ মাজে�ৰে অগ্রসৰ হোৱা এখন বহুমুখী সমাজৰ আন সম্প্রদায়সমূহৰ ৰিৰুদ্ধে নিজৰ পৰিচয় বর্তাই ৰাখিবলৈ এটা নির্দিষ্ট সম্প্রদায়ৰ আকোৰগোঁজ ৰাজনৈতিক স্থিতি।'

'সাম্প্রদায়িকতবাদৰ পৰা বিৰোধ ভাৱৰ সৃষ্টি হৈ, ভুলকৈ দোষাৰোপ কৰা, ক্ষতি কৰা আৰু ইচ্ছাকৃতভাৱে এটা সম্প্রদায়ক ঠাট্টা-মস্কৰা কৰাৰ পৰা দুর্বল আৰু অসহায়সকলক লুট-পাত কৰি তেওঁলোকৰ ঘৰ জ্বলাই দিয়া, মহিলাৰ শ্লীলতা হানি আৰু আনকি মানুহৰ হত্যা পর্যন্ত সংঘটিত হয়।'-ৰাম আহুজা।

- **সাম্প্রদায়িকতাবাদ সৃষ্টিৰ কাৰণসমূহ-**

ভাৰতত সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ উত্থানত অৰিহণা আগবঢ়োৱা প্রধান কাৰণসমূহ তলত দিয়া ধৰণে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিঃ

- ব্রিটিশসকলে প্রৱর্তন কৰা বিভাজনৰ ৰাজনীতিয়ে আমাৰ ৰাষ্ট্রীয় স্বার্থত বৃহৎ পৰিমাণৰ আঘাত হানি হিন্দু আৰু মুছলমানসকলৰ মাজত এক অদৃশ্য প্রাচীৰৰ সৃষ্টি কৰিছিল।
- মুছলিমসকলে নিজকে পৃথক আৰু অকলশৰীয়া অনুভৱ কৰিবলৈ লয়।
- ভাৰতত সাম্প্রদায়িক কার্যাৱলী আৰু সংঘর্ষৰ সূত্রপাত কৰোৱা বিদেশী শক্তিৰ ভূমিকা। সাম্প্রদায়িক সন্ত্রাসবাদীসকলৰ ভয়ংকৰ অভিসন্ধিত সাৰ-পানী যোগাবলৈ এই শক্তিসমূহে আন্তঃগাথনি আৰু অত্যাধুনিক প্রশিক্ষণ প্রদান কৰে।

- সংখ্যাগুৰু হিন্দুসকলৰ মাজত ক্ৰমাৎ বৰ্ধিত অসন্তুষ্টিও সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ উত্থানৰ এক প্ৰধান কাৰণ। হিন্দুসকলৰ মাজত এই বিশ্বাস ক্ৰমাৎ দৃঢ় হৈছে যে কেৱল সংখ্যালঘুসকলক লৈ কৰা 'ভোট বেংক' ৰাজনীতিৰ বাবেই দেশৰ বৃহত্তৰ স্বাৰ্থৰ সৈতে আপোচ কৰা হৈছে।
- ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ ধৰ্মনিৰপেক্ষতাক লৈ কৰা পৃথক পৃথক ব্যাখ্যাইও সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ জুইকুৰাত ঘিউঁ ঢালি আহিছে। কেৱল কথা-বতৰাতহে ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ কথা কৈ দৰাচলতে এই ৰাজনৈতিক দলবোৰে সাম্প্ৰদায়িকতাবাদকহে প্ৰশ্ৰয় দিয়ে।
- উগ্ৰ হিন্দুত্ববাদী চিন্তা-চৰ্চাইও সাম্প্ৰদায়িকতাবাদত অৰিহণা আগবঢ়াইছে।
- আৰ্থিক দিশ আৰু শিক্ষা-দীক্ষাত সমাজৰ এটা শ্ৰেণী পিছ পৰি ৰোৱাৰ ফলত সাম্প্ৰদায়িকতাৰ বীজে পোখা মেলিছে।
- নিৰ্বাচনসমূহ. কাৰণ এই নিৰ্বাচনৰ সময়ত ৰাজনৈতিক দল আৰু সংগঠনসমূহে ভোটাৰক সাম্প্ৰদায়িক আহ্বান জনায়।
- কেতবোৰ সাম্প্ৰদায়িক আৰু উগ্ৰ মৌলবাদী সংগঠনৰ সময়ে সময়ে সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ ভাৰ তীব্ৰতৰ কৰি ৰাখিছে।
- দাৰিদ্ৰ, নিবনুৱা সমস্যা, খাদ্য, বস্ত্ৰ আৰু আশ্ৰয়ৰ দৰে জীৱন-ধাৰনৰ অত্যাৱশ্যকীয় সামগ্ৰীৰ অভাৱ, জনসংখ্যাৰ বিস্ফোৰণ, আঞ্চলিক অসমতা, অৰ্থনৈতিক অনগ্ৰসৰতা, নিৰক্ষৰতা, অজ্ঞতা আদিয়ে সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ উত্থানত সহায় কৰিছে। নিবনুৱা যুৱপ্ৰজন্মক সহজেই ধৰ্মীয় মৌলবাদীয়ে নিজৰ লক্ষ্য কৰি লয়।

● সমাধানৰ উপায়

সাম্প্ৰদায়িকতাবাদে বিকাশৰ বাটত হেঙাৰ হৈ থিয় দিয়াৰ লগতে বিজ্ঞানসন্মত দৃষ্টিভংগী আৰু ধৰ্মনিৰপেক্ষ মনোভাৱ নষ্ট কৰিছে। ৰাষ্ট্ৰৰ বিকাশৰ দিশত এয়া এক প্ৰত্যাহ্বান আৰু সেইবাবে দৃঢ়তাৰে এই সমস্যাৰ সমাধান কৰাটো প্ৰয়োজনীয়-

- অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ বাট প্ৰশস্ত কৰিবলৈ প্ৰচেষ্টা গ্ৰহণ কৰিব লাগিব কাৰণ দাৰিদ্ৰ হৈছে সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ অন্যতম অনুঘটক।
- সাধাৰণতে সামাজিকীকৰণৰ সময়তে শিশুৰ মনত সাম্প্ৰদায়িকতাৰ বীজ সুমুৱাই দিয়া হয়। সেইবাবে সাম্প্ৰদায়িক বিষ আঁতৰাই শিশুসকলৰ উপযুক্ত সামাজিকীকৰণ কৰাটো প্ৰয়োজন। কেৱল শুদ্ধ শিক্ষাৰ দ্বাৰাহে এয়া সম্ভৱ আৰু সেইবাবে পিতৃ-মাতৃয়ে ভেদভাৱৰ বীজ যাতে ল'ৰা-ছোৱালীৰ মনলৈ নাহে তাৰ প্ৰতি লক্ষ্য দিব লাগে।
- ছপা আৰু বৈদ্যুতিন, গণ সংযোগৰ উভয় মাধ্যমৰে উপযুক্ত ব্যৱহাৰ কৰি ধৰ্মীয় সহিষ্ণুতা, ধৰ্মনিৰপেক্ষতা আৰু ভাতৃত্ববোধৰ বাৰ্তা বিলাব লাগে।
- সাম্প্ৰদায়িক ভাৰ নিহিত নিৰ্বাচনী প্ৰচাৰ বন্ধ কৰিব লাগে। সাম্প্ৰদায়িক বিষ বিয়পোৱা সংগঠন আৰু ৰাজনৈতিক দলসমূহ নিষিদ্ধ কৰিব লাগে।

- সকলো ধর্মৰে উৎসৱ-পার্বন সমূহীয়াকৈ পালন কৰি ধর্মীয় সহিষ্ণুতাৰ ভাৱ গাঢ় কৰি তুলিব লাগে। ইয়াৰ দ্বাৰা প্রতিটো ধর্মৰ লোকৰ মনত পৰস্পৰৰ প্রতি সন্মান বৃদ্ধি পোৱাৰ ওপৰিউ ধর্মসমূহৰ মাজত ঘৃণা আৰু হিংসা আতৰিব।
- সাম্প্রদায়িক সংঘর্ষৰ সূত্রপাত কৰা অসামাজিক উপাদানসমূহ প্রতিৰোধ কৰিবলৈ ৰাষ্ট্রীয় সংহতি কমিটিয়ে স্থানীয় পর্যায়ত শান্তি আৰু ভাতৃত্ববোধৰ কমিটি গঠনৰ প্রস্তাৱ আগবঢ়াইছে।
- N.C.C, N.S.S, SCOUT, গাইড, যুৱ নেতৃত্ব আৰু বিভিন্ন প্রশিক্ষণ আদি কার্যসূচীসমূহ গ্রহণ কৰিব লাগে। যুৱপ্রজন্মৰ মাজত সু পৰিৱেশ গঢ়ি তুলিবলৈ বিভিন্ন শিক্ষামূলক ভ্রমণ আৰু বিনিময় কার্যসূচী আদিও গ্রহণ কৰা উচিত।
- বিদেশী হস্তক্ষেপৰ ক্ষেত্রত তীক্ষ্ণ দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰা দৰকাৰ যাতে ৰাষ্ট্রীয় নিৰাপত্তা বিঘ্নিত নহয়।
- স্পর্শকাতৰ এলেকাত সংঘর্ষৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিব পৰা প্রশিক্ষিত আৰক্ষী বাহিনী মোতায়েন কৰা প্রয়োজন।
- শিক্ষাৰ প্রতিটো স্তৰত সাম্প্রদায়িক সম্প্রীতি বর্তাই ৰখাটো গুৰুত্বপূর্ণ। সংকীর্ণ সাম্প্রদায়িক ধাৰণাই যাতে যুৱপ্রজন্মক আওবাটে নিব নোৱাৰে তাৰপ্রতি দৃষ্টি ৰাখিব লাগে।

১৫.৪ আঞ্চলিকতাবাদ ঃ অর্থ আৰু কাৰণ

বিভিন্ন আঞ্চলিক ভাষা, সংস্কৃতিৰ নানাৰঙী উপাদান, বিভিন্ন কৃষ্টিৰ বৰঘৰ ভাৰত এখন বিশাল দেশ। প্রকৃতিৰ দিশৰ পৰা ভাৰত ভিন্ন সংস্কৃতি, বহুধর্মৰ বাহক আৰু বহুভাষিক। আঞ্চলিকতাবাদক কেতিয়াও অস্বাস্থ্যকৰ বা ৰাষ্ট্রদ্রোহী আখ্যা দিব নোৱাৰি যেতিয়ালৈকে ইয়াত বিচ্ছিন্নতাবাদী চিন্তাৰ উন্মেষ ঘটাব পৰা উগ্রবাদ বা আগ্রাসী মনোভাৱ জৰিত হৈ নপৰে। যদি এটা অঞ্চলৰ বাসিন্দাসকলে নিজৰ ভাষা আৰু সংস্কৃতিক লৈ গর্ব অনুভৱ কৰে তেনেহ'লে এই কার্যৰে ৰাষ্ট্রীয় একতা বিঘ্নিত নহয়। কিন্তু আঞ্চলিকতাবাদে তেতিয়াই ভয়ংকৰ ৰূপ ধাৰণ কৰে যেতিয়াই ৰাজনৈতিক নেতাসকলে আঞ্চলিক একতাৰ সীমা অতিক্রম কৰি একমাত্র কেৱল নিজৰ অঞ্চলৰ স্বার্থ সুৰক্ষা কৰিবলৈ উঠি পৰি লাগে। আঞ্চলিকতাবাদে দেশৰ বাহিৰে ভিতৰে এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা গ্রহণ কৰে। অঞ্চলসমূহৰ স্বার্থ ৰক্ষাৰ ক্ষেত্রত আঞ্চলিকতাবাদৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা আছে। উভয় প্রকাৰৰ আঞ্চলিকতাবাদেই ভিন্ন অর্থ বহন কৰাৰ লগতে সমাজ, ৰাজনীতি, অর্থনীতি, সুৰক্ষা, সংস্কৃতি, উন্নয়ন, বুজাবুজিত ইয়াৰ ইতিবাচক আৰু নেতিবাচক দুইটাই প্রভাৱ আছে।

আন্তঃৰাষ্ট্রীয় পর্যায়ত আঞ্চলিকতাবাদ হৈছে নির্দিষ্ট লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ উদ্দেশ্যৰে বা ভূগোল, ইতিহাস বা অর্থনৈতিক ক্ষেত্রৰ এক সাধাৰণ সমস্যা সমাধান কৰিবলৈ আন্তঃবিনিময় মূলক সহযোগিতা।

ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত আঞ্চলিকতাবাদ হৈছে এনে এক প্ৰক্ৰিয়া য'ত ক্ষমতা কেন্দ্ৰৰ পৰা আঞ্চলিক পৰ্যায়লৈ হস্তান্তৰ হয় আৰু ইয়াত ৰাজ্যৰ প্ৰতিনিধিসকল অধিক শক্তিশালী হয়। এইসমূহ হৈছে সংস্কৃতি, ভাষা আৰু আন সামাজিক-সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰৰ ভিত্তিত পাৰ্থক্য নিৰ্ধাৰণ কৰা দেশৰে ভিতৰুৱা অঞ্চল।

মাৰ্শেল ই ডিম'কে আঞ্চলিকতাবাদক এনেদৰে নিৰ্ধাৰণ কৰিছে, 'পাৰিপাৰ্শ্বিকতা, অৰ্থনৈতিক, সামাজিক আৰু চৰকাৰী কাৰকৰ এনে সংমিশ্ৰন য'ত এক সামগ্ৰিক পৰিচয়ৰ ভিতৰত পৃথক পৰিচয়ৰ বাবে সজাগতা, স্বায়ত্বশাসনৰ পৰিকল্পনা, সাংস্কৃতিক বৈশিষ্ট্যৰ এক ছবি, প্ৰশাসনীয় স্বাধীনতাৰ ইচ্ছাক তথ্যগতভাৱে স্বীকৃতি প্ৰদান কৰি কাৰ্যকৰী কৰা হয়। ইতিমধ্যে প্ৰচলিত ভাৰ ধাৰাৰ পৰা আঁতৰি আঞ্চলিকতাবাদৰ অৱধাৰণাক ভালদৰে বুজি উঠি পৰৱৰ্তী পৰ্যায়লৈ উন্নীত কৰাটো প্ৰয়োজন। আঞ্চলিকতাবাদ হৈছে জীৱন ধাৰনৰ এক প্ৰক্ৰিয়া, এক স্ব-সচেতনতাৰ প্ৰক্ৰিয়া।'

ডব্লিউ পি স্কটৰ মতে, 'আঞ্চলিকতাবাদ হৈছে আচৰণৰ অধ্যয়নৰ এক দৃষ্টিভংগী য'ত মানুহ আৰু চৌপাশৰ তাৎক্ষণিক পৰিৱেশৰ মাজত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰি বিশ্লেষণৰ একক হিচাপে ভৌগলিক অঞ্চলটোক পৰ্যবেক্ষণ কৰা হয়। ভৌগলিক অঞ্চলটোৰ ভিতৰত অৰ্থনৈতিক, সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক সংগঠনসমূহক এইসমূহৰ কাৰ্যাৱলী আৰু আন্তঃসম্পৰ্কৰ ভিত্তিত বিশ্লেষণ কৰা হয়।'

- **অঞ্চলিকতাবাদৰ কাৰণ**

ভাৰতত আঞ্চলিকতাবাদৰ কেতবোৰ প্ৰধান কাৰণ হৈছেঃ

- ভৌগলিক কাৰক।
- ঐতিহাসিক আৰু সাংস্কৃতিক কাৰক।
- জাতি আৰু অঞ্চল।
- অৰ্থনৈতিক কাৰক।
- ৰাজনৈতিক-প্ৰশাসনীয় কাৰক।
- **ভৌগলিক কাৰকঃ** ভৌগলিক সীমাৰ ভিত্তৰত ভাষাগত সমানতাৰ বাবে এক নিৰ্দিষ্ট অঞ্চলৰ বাসিন্দাসকলে অঞ্চলটোৰ সৈতে আত্মীয়তা অনুভৱ কৰে। বসতিৰ ক্ষেত্ৰত পৰিৱেশগত আৰু বস্তুৰ ভিন্নতাৰ বাবে আঞ্চলিকতাবাদক ৰাইজে আঁকোৱালি লয়।
- **ঐতিহাসিক আৰু সাংস্কৃতিক কাৰকঃ** ঐতিহাসিক আৰু সাংস্কৃতিক উপাদান হৈছে আঞ্চলিকতাবাদৰ এক অভিন্ন অংগ। সাংস্কৃতিক ঐতিহ্য, লোকৰীতি, প্ৰবাদ, প্ৰতীকবাদ আৰু ঐতিহাসিক পৰম্পৰাৰ দৃষ্টিৰে আঞ্চলিকতাবাদক ব্যাখ্যা কৰা হয়। এক নিৰ্দিষ্ট সাংস্কৃতিক গোটৰ সদস্যসকলে স্থানীয় নায়কসকলৰ বীৰগাথাৰ মাজেৰে জাতিগত গৌৰৱ অনুভৱ কৰে। অৱশ্যে ইয়াৰ মাজতো ঐতিহাসিক আৰু সাংস্কৃতিক কাৰকৰ মাজত কেতবোৰ ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক বাস্তৱিকতা লুকুৱাই ৰখাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আছে।
- **জাতি আৰু ধৰ্মঃ** ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাত প্ৰচলিত জাতি প্ৰথা আৰু ধৰ্মৰ বাবেও

আঞ্চলিকতাবাদৰ উত্থান ঘটিছে। যেতিয়া একে মানসিকতাৰ মানুহ বা একে চিন্তাৰ মানুহ একগোট হয় তেতিয়া 'আমি' অনুভৱ বাঢ়ি আহে। যেতিয়া একতাৰ প্ৰতি ভাবুকি আহে তেতিয়া আঞ্চলিকতাবাদৰ সৃষ্টি হৈ বৃহৎ সম্প্ৰদায়ৰ পৰা বিচ্ছিন্ন হোৱাৰ প্ৰৱণতাই দেখা দিয়ে।

- **অৰ্থনৈতিক কাৰকঃ** সাম্প্ৰতিক সময়ত দেশৰ বিভিন্ন অংশত অনিয়মীয়া উন্নয়নকে আঞ্চলিকতাবাদ আৰু বিচ্ছিন্নতাৰ প্ৰধান কাৰণ বুলি নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰি। দেশৰ ভিতৰত এনে কেতবোৰ অঞ্চল আছে য'ত উদ্যোগ, কাৰখানা আদি বৃহৎ পৰিমাণে থকাৰ লগতে শিক্ষাগত আৰু স্বাস্থ্য সংক্ৰান্তীয় সুবিধাও পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে বিদ্যমান লগতে যোগাযোগৰ ব্যৱস্থা উন্নত হোৱাৰ ওপৰিউ কৃষিৰ দ্ৰুত উন্নয়ন হৈছে। কিন্তু এইখন দেশতে আন বহু অঞ্চল আছে য'ত স্বাধীনতাৰ পিছৰে পৰা এইপৰ্যন্ত সামাজিক-অৰ্থনৈতিক উন্নয়ন সন্তুৱ হোৱা নাই।

  অৱশ্যে ইমান বেছি আঞ্চলিক ভিন্নতাৰ সৃষ্টি কৰাৰ বাবে ব্ৰিটিশৰাজক জগৰীয়া কৰিব পাৰি কাৰণ তেওঁলোকে প্ৰশাসন, ব্যৱসায় আৰু বাণিজ্যৰ সুবিধাৰ বাবে এই বিচ্ছিন্ন মনোভাৱৰ সৃষ্টি কৰিছিল। কিন্তু স্বাধীনোত্তৰ কালত উদ্যোগ, কৃষি আৰু সৰ্বোপৰি অৰ্থনৈতিক উন্নতিৰ বাবে সকলো প্ৰদেশৰ মাজত সমতা ৰক্ষাৰ প্ৰচেষ্টা চলোৱা উচিত আছিল। এনেধৰনৰ বৈষম্য অৰ্থনৈতিকভাৱে পিছ পৰা অঞ্চলৰ মাজত অসন্তুষ্টিৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ যথেষ্ট আছিল। ইয়াৰ ফলতে তেলেগাংনা, ঝাৰখণ্ড, উত্তৰাখণ্ড আদি পৃথক ৰাজ্যৰ দাবী উঠিছিল।

- **ৰাজনৈতিক-প্ৰশাসনীয় কাৰক ঃ** ৰাজনৈতিক দল, বিশেষকৈ স্থানীয় নেতাসকলে আঞ্চলিক আৱেগ, আঞ্চলিক পৰ্যায়ৰ বঞ্চনাক বিবাদৰ ভেঁটিলৈ ৰূপান্তৰ কৰে। এনে নেতাই আঞ্চলিক সমস্যাসমূহক নিজৰ নিৰ্বাচনী ইস্তাহাৰত স্থান দি ৰাজনৈতিক আৰু আঞ্চলিক উন্নয়নৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়ে।

  বৰ্তমান সময়ৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক দৃশ্যপটত কেতবোৰ আঞ্চলিক দল যথেষ্ট শক্তিশালী ৰূপত অৱতীৰ্ণ হৈ ক্ষমতাৰ গাদী দখল কৰি আছে। তামিলনাড়ু (এডিএমকে/ আইডিএমকে), অন্ধ্ৰপ্ৰদেশ (তেলেগুদেশম), অসম (অসম গণ পৰিষদ) আদি ক্ষমতালৈ অহা আঞ্চলিক দলৰ উদাহৰণ। এইসমূহৰ ওপৰিউ আন কেতবোৰ আঞ্চলিক দলো আছে যেনে, পঞ্জাৱত আকালী দল, ঝাৰখণ্ড পাৰ্টী আদিয়ে সময়ে ৰাষ্ট্ৰৰ বাবে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰি আহিছে।

- **সমাধানৰ উপায়**

আঞ্চলিকতাবাদৰ অৱসান ঘটাই ৰাষ্ট্ৰীয় সংহতি স্থাপন কৰিবলৈ তলৰ পৰামৰ্শৰলী গ্ৰহণ কৰিব পাৰি-

- **আঞ্চলিক অসমতা দূৰীকৰণ ঃ** দেখা গৈছে যে আঞ্চলিক অসমতা হৈছে এটা নিৰ্দিষ্ট

অঞ্চলৰ ৰাইজৰ অসন্তুষ্টিৰ প্ৰধান কাৰণ আৰু এই অসন্তুষ্টিৰ পৰাই নিৰ্দিষ্ট অঞ্চলবাসীৰ মাজত আঞ্চলিকতাবাদৰ ভাৱ গভীৰ হৈ পৰে। যদি প্ৰাকৃতিক সম্পদসমূহ নিৰ্দিষ্ট হাৰত বিতৰণ কৰা হয় তেনেহ'লে আঞ্চলিকতাবাদৰ সমস্যা দূৰ কৰাটো সহজ হৈ পৰিব।

- **আঞ্চলিক দলৰ বিলুপ্তিকৰণঃ** আঞ্চলিক দলসমূহে মানুহৰ আঞ্চলিকতাবাদী অনুভূতিৰ অনুচিত সুবিধা গ্ৰহণৰ এক লেতেৰা ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। এনেদৰে আঞ্চলিকতাবাদৰ উত্থান ঘটে। সেইবাবে ৰাষ্ট্ৰীয় সংহতিৰ প্ৰতি ভাবুকি আনিব পৰা সকলো আঞ্চলিক দলক নিষিদ্ধ কৰাৰ প্ৰচেষ্টা চলোৱা উচিত।
- **অ ৱহেলিত অঞ্চলৰ অৰ্থনৈতিক উন্নয়নত সৰ্বাধিক গুৰুত্বঃ** আঞ্চলিকতাবাদৰ ভাৱ হ্ৰাস কৰিবলৈ সকলো অঞ্চলক সমান গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিব লাগে। তদুপৰি অ ৱহেলিত অনুভৱ কৰা অঞ্চলবাসীৰ অৰ্থনৈতিক উন্নতিত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা উচিত। এনে কাৰ্যই পৰিস্থিতি উন্নত কৰি মানুহক ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদৰ মূল সূঁতিৰে সংযোগ কৰি ৰাখিব।
- **সমাজৰ পুনঃসংৰচনাঃ** আমাৰ সামাজিক সংৰচনাৰ সংশোধনীৰ প্ৰয়োজন যথেষ্ট, কাৰণ প্ৰায়ে দেখা যায় কোনো সমাজত অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক দিশৰ বৰ্ধিত বিনিয়োগৰ সুফল যিসকলে পোৱা উচিত তেওঁলোকে লাভ নকৰে। সংশোধিত সামাজিক সংৰচনাত বিকাশৰ জৰিয়তে উন্নয়নৰ মান উন্নত কৰাৰ লগতে আঞ্চলিকতাবাদী মনোভাৱেৰে ৰাষ্ট্ৰবিৰোধী অভিপ্ৰায় নোহোৱা কৰিব পাৰি।
- **সংমিশ্ৰিতকৰণঃ** সঘন সাংস্কৃতিক সংস্পৰ্শৰে আঞ্চলিক বেৰা ওফৰাই ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদী মনোভাৱ সৃষ্টি কৰিব পাৰি।

  এই পদক্ষেপেৰে সাংস্কৃতিক আদান-প্ৰদান সহ আঞ্চলিক সহনশীলতাৰ ভাৱৰ উত্থানত সহায়ক হ'ব।
- **যাতায়ত আৰু যোগাযোগৰ উন্নত ব্যৱস্থাঃ** দেশৰ বেছিভাগ পিছপৰা অঞ্চলৰে আন প্ৰান্তৰে যোগাযোগ আৰু যাতায়তৰ মাধ্যম দুৰ্বল। এইটো কাৰণৰ বাবেই অঞ্চলবোৰৰ মাজত আন্তঃবিনিময় শিথিল হৈ আছে আৰু আন আঞ্চলিক গোটৰ সৈতে সংযোগ নোহোৱা হৈ তেওঁলোক একপ্ৰকাৰ অকলশৰীয়া হৈ পৰে। সেইবাবে যোগাযোগৰ এক উন্নত নেটৱৰ্কে বিভিন্ন অঞ্চলৰ ৰাইজৰ একত্ৰিত কৰি ৰখাত সহায় কৰিব আৰু অঞ্চলসমূহৰ মাজত পাৰস্পৰিক বুজাবুজিৰ ভাৱ সুদৃঢ় হ'ব।
- **উপযুক্ত শিক্ষাঃ** বিচ্ছিন্নতাবাদী ভাৱ দূৰ কৰিবলৈ উপযুক্ত শিক্ষাই এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। শিক্ষাৰ দ্বাৰাহে দেশবাসীৰ মাজত ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদী ভাৱ গঢ় লৈ উঠে।
- **গণ মাধ্যমৰৰ দ্বাৰা আহ্বানঃ** সাম্প্ৰতিক সময়ত গণ মাধ্যম হৈছে পৰিৱৰ্তনৰ শক্তিশালী মাধ্যম। মানুহক অনুপ্ৰাণিত কৰি আঞ্চলিক প্ৰাচীৰ নোহোৱা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত গণ মাধ্যমে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা ল'ব পাৰে। এনেদৰে সমতাৰ ভাৱ বলিষ্ঠ কৰি প্ৰতিটো অঞ্চলৰ বাবে সমান সুযোগ প্ৰদান কৰি ৰাষ্ট্ৰীয় একতা অটুট ৰাখিব পৰা যায়।

১৫.৫ জাতীয়তাবাদঃ অর্থ আৰু কাৰণ

জাতীয় গোট মানে হৈছে এনে গোট যিয়ে নিজকে নির্দিষ্ট সম্প্রদায়ৰূপে পৰিচয় দিয়ে বা আন গোটে তেওঁলোকক সুকীয়া হিচাপে জ্ঞান কৰে। জাতীয়তাবাদ হৈছে সংস্কৃতি, ভাষা, ধর্ম আৰু পৰম্পৰা আদি কেতবোৰ সুকীয়া বৈশিষ্ট্য। এইসমূহে নিদিষ্ট জাতি বা ব্যক্তিসমূহৰ পৰিচয় তুলি ধৰে।

জাতীয়তাবাদৰ বৈশিষ্ট্য তলত উল্লেখ কৰা ধৰণে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিঃ

- সামাজিক গোটৰ এনে বিশ্বাস যে তেওঁলোক সাংস্কৃতিকভাৱে সুকীয়া আৰু বহিৰাগতৰ পৰা পৃথক।
- খাদ্যাভ্যাস, ধর্ম, কাপোৰৰ ধৰণ, ভাষা আদিত আনৰ পৰা পৃথক নিজৰ সুকীয়া স্বীকৃতিৰ সন্ধান।
- নিজৰ এক সংৰক্ষিত আৰু সুৰক্ষিত পৰিধিৰ ভিতৰত থাকি বহিৰাগতৰ সৈতে সম্বন্ধ স্থাপনৰ আগ্রহ।

ইয়াৰ পৰা এটা কথা বুজিব পাৰি যে জাতীয়তাবাদ জিনীয় নহবও পাৰে। ইয়াৰ আন এক বৈশিষ্ট্য হৈছে কোনোবাই নির্দিষ্ট জন্ম পৰিচয় ব্যতিৰেকে এক নির্দিষ্ট সময় কটোৱা পৰিৱেশৰ জাতীয় বৈশিষ্ট্যও আকোৱালি ল'ব পাৰে। নতুন সম্প্রদায়ৰ সংস্কৃতি গ্রহণৰ আগ্রহো ইয়াত জৰিত হৈ আছে।

জাতীয় পৰিচয় আৰু জাতীয়তাবাদ

এক জাতীয় পৰিচয় গঢ়ি তুলিবলৈ কেতবোৰ কাৰকৰ সংযোজন ঘটিব লাগিব যেনে , একে গোত্র , সামাজিক সাংস্কৃতিক পৰিৱেশ বা বস্তুগত বৈশিষ্ট্য আৰু একেধৰনৰ মনোভাৱ আৰু আচৰণ। ইয়াৰ বাবে একে প্রজাতিগত বৈশিষ্ট্য নহলেও হয়। এই প্রক্রিয়াত সাধাৰণ অর্থত গোত্র মানে যি বুজোৱা হয় সেয়া উল্লেখ কৰা হোৱা নাই। এই গোত্রৰ ধাৰণা আপেক্ষিক হ'বও পাৰে। সাংস্কৃতিক গুণ যেনে নির্দিষ্ট বিশ্বাস, সংস্থা, অনুশীলন, ধর্ম আৰু ভাষাই সামূহিক পৰিচয়ৰ ভেঁটি তৈয়াৰ কৰে। এনেধৰনৰ পৰিচয় শক্তিশালী কৰিবলৈ জাতীয় গোটৰ সদস্যসকলে নিজৰ ধাৰণা, আচৰণৰ ধৰণ, অনুভূতিৰ অর্থপূর্ণভাৱে আদান প্রদান কৰিব লাগিব। তেওঁলোকে নিজকে একগোট হৈ আনৰ পৰা পৃথক বুলি অনুভৰ কৰিব লাগিব। লগতে তেওঁলোকে এই কথাও বুজিব লাগে যে তেওঁলোক আনৰ পৰা পৃথক আৰু তেওঁলোকৰ ভাগ্য একেই।

জাতীয় সংঘাতৰ কাৰণ

- জাতীয়তাবাদৰ উৎস বিচাৰি আমি আমি এটা গোটে আন এটা গোটৰ তুলনাত সন্মুখীন হোৱা অর্থনৈতিক সংযোগ, সামাজিক বঞ্চনা আৰু ৰাজনৈতিক অসুবিধাৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰো। ৰাজনৈতিক অশান্তি, লগতে জাতীয় সামাজিক আন্দোলনৰ ক্রিয়া আদিয়ে কম সময়ৰ ভিতৰতে দেশৰ চাৰিসীমাৰ ভিতৰত সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।
- যদি এটা গোটে অনুভৱ কৰে যে ৰাষ্ট্র বা চৰকাৰে বিভিন্ন নৃগোষ্ঠীয়-ধর্মীয় আৰু সংখ্যালঘূ

গোটক সুৰক্ষা প্ৰদান কৰিব পৰা নাই তেনেহ'লে তেওঁলোকৰ মনত অসুৰক্ষাৰ ভাৱ আহি গোষ্ঠী সংঘাতৰ সূত্ৰপাত হ'ব পাৰে।

- বহু গোষ্ঠী সংঘাতৰ উৎপত্তিৰ সময় হৈছে সাম্ৰাজ্যবাদী আৰু সাম্ৰাজ্যবাদী শাসনৰ পৰৱৰ্তী সময়। বিভিন্ন প্ৰশাসনীয় আৰু ৰাজনৈতিক গোটত বিভক্ত কৰি সাম্ৰাজ্যবাদী শক্তিয়ে শাসন কৰা এখন দেশত মানুহ পৃথক পৃথক হৈ পৰস্পৰৰ পৰা ক্ৰমাৎ আঁতৰি যাবলৈ ধৰে।
- সম্পদ আহৰণৰ বাবে প্ৰতিযোগিতা হৈছে গোটসমূহৰ মাজৰ সংঘাতৰ আন এক কাৰণ। সম্পত্তিৰ অধিকাৰ, চাকৰি, শৈক্ষিক নীতি, ভাষাৰ অধিকাৰ আৰু উন্নয়নৰ আন ভাগ বাটোৱাৰাই একাংশ ব্যক্তি আৰু গোটক বিশেষ মুনাফা প্ৰদান কৰে। যেতিয়া এই সম্পদসমূহে পোণপটীয়াকৈ সমাজৰ এক শ্ৰেণীৰ লোকক লাভৱান কৰে তেতিয়া সমাজত ধৰ্ম, জাতি, শ্ৰেণী আদি কেতবোৰ ভিত্তিত বিভাজনৰ সৃষ্টি হয়।
- ইতিহাসৰ আলম লৈ জাতীয়তাবাদে সময়ে সময়ে বিভিন্ন গোটৰ মাজত অশান্তিৰ সৃষ্টি কৰি থাকে। ভৱিষ্যতৰ আশংকাৰ বাবে এনেধৰনৰ সংঘাতৰ সৃষ্টি হয়। ইয়াৰ ফলত জাতীয় গোটসমূহে হিংসাত্মক বিবাদতো লিপ্ত হোৱা দেখা যায়।

জাতীয়তাবাদক বুজি পোৱাৰ ভংগীমা

নতুন জাতীয় পৰিঘটনাক বুজিবলৈ হ'লে মুঠ তিনিটা কথাত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিব লাগিব-

প্ৰথমটো দৃষ্টিভংগী হৈছে আদিম দৃষ্টিভংগী। ইয়াত জাতীয়তবাদক ঐতিহাসিক অভিজ্ঞতা বা জৈৱিক গুণৰ আধাৰত নিহিত হৈ থকা সামূহিক পৰিচয় ৰূপে তুলি ধৰা হৈছে। এই ধাৰাৰ বিশ্বাসীসকলৰ মতে, মানুহ কেতবোৰ নিদিষ্ট গোটত ডাঙৰ-দীঘল হয় আৰু তাৰ পিছত বিভিন্ন গোত্ৰ আদিৰ সৃষ্টি কৰে। থুলমুলকৈ ক'বলৈ গ'লে আদিম দৃষ্টিভংগীৰ বিশ্বাসীসকলৰ মতে আদিম চৰিত্ৰ গ্ৰহণ কৰিয়ে মানুহে গোটত ডাঙৰ দীঘল হয় এই বৈশিষ্ট্য জন্মৰ লগতে আহে। জাতীয় পৰিচয়ৰ এই দৃষ্টিভংগীয়ে সাধাৰণ গোত্ৰৰ ওপৰত সৰ্বাধিক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে।

আন এক দৃষ্টিভংগী হৈছে সংস্থাগত দৃষ্টিভংগী। ইয়াত গোটৰ সদস্যসকলে আনতকৈ পৃথক বুলি কৰা অনুভৱক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হৈছে। তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰে যে কাৰোবাৰ জাতীয় পৰিচয় সলনি হ'ব পাৰে। এই বিশ্বাসৰ মতে, কেতবোৰ ৰাজনৈতিক অথবা অৰ্থনৈতিক কাৰণ বা নিজৰ স্বাৰ্থৰ কাৰণে মানুহে নিজৰ পৰিচয় বা জাতীয়তা সলনি কৰি সুবিধা আদায় কৰিব পাৰে। এনে পৰিস্থিতিত যেতিয়া কোনোবাই নিজৰ জাতীয় পৰিচয় বাছি ল'বলগীয়া হয় তেতিয়া তেওঁলোকে অধিক সুবিধা প্ৰদান কৰা গোটটো নিৰ্বাচন কৰে। যদি ব্যক্তিজনক নিজৰ পৰিচয়ে অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক দিশৰ পৰা কম লাভ দিছে তেনেহ'লে সেই ব্যক্তিজনে সময়-সুবিধা বুজি জাতীয় পৰিচয় সলনি কৰিব পাৰে।

সংগঠনমূলক দৃষ্টিভংগীয়ে আদিম আৰু সংস্থাগত দুয়োটা দৃষ্টিভংগী নস্যাৎ কৰে। ইয়াৰ মতে জাতীয় গোটসমূহ হৈছে কেৱল মানুহৰ সামাজিক আন্তঃবিনিময়ৰ ফচল এনেদৰে সমাজৰ গঠন হয়।

১৫.৬ বহুসংস্কৃতিবাদঃ অর্থ আৰু সমস্যা

বহুসংস্কৃতিবাদ হৈছে সমাজত বহুতো গোটৰ সাংস্কৃতিক আদান-প্রদানৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা পৰিঘটনা। ভাৰতৰ বৰ্ণিল সংস্কৃতিৰ আঁৰত আছে ইয়াৰ দীঘলীয়া ইতিহাস, একক ভূগোল আৰু বিস্তৃত পৰিসীমা। অৱশ্যে বহুসংস্কৃতিবাদ সংজ্ঞাৰে সাংস্কৃতিকভাৱে বৰ্ণিল সমাজ এখনক বুজোৱা হোৱা নাই, বৰং ইয়াৰে এনে এক নীতিক সুচোৱা হৈছে যাৰদ্বাৰা সাংস্কৃতিক ভিন্নতা ৰক্ষা পৰে। বহুসংস্কৃতিবাদে অস্তিত্ব, গ্রহণযোগ্যতা অথবা এক নির্দিষ্ট ক্ষেত্রৰ ভিতৰত ভিন্নমুখী সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাৰ প্রসাৰতাক সুচাইছে।

বেটেইলি (২০০৩)ৰ মতে, 'এয়া হৈছে বিশ্বৰ অধিকাংশ মূল ধর্ম যেনে হিন্দু আৰু বৌদ্ধ ধর্মৰ উৎপত্তিৰ স্থান আনহাতে আনবোৰ ধর্ম যেনে খ্রীষ্টধর্ম আৰু ইছলাম ধর্মৰ প্রৱেশ ইয়াত বাহিৰৰ পৰা হৈছে যদিও হাজাৰ বছৰৰ ভিতৰত এই ধর্মসমূহে পৰিৱর্তিত ৰূপ লৈছে। এই মহাসংগমত মিলিত হোৱা ভাষিক, ধর্মীয় আৰু আন আচাৰ-আচৰণ বিভিন্ন জাতি, সম্প্রদায়, জনজাতিৰ মাজত সিচৰতি হৈ আছিল আৰু এইসমূহবোৰ বিভিন্ন উপ শাখা আৰু সংস্কৃতি আছে যিবোৰ পুৰুষাণুক্রমে বাগৰি আহিছে।'

- **বহুসংস্কৃতিবাদৰ সুবিধাসমূহ**

যেতিয়া মানুহে জীৱনৰ বিভিন্ন দিশৰ বিষয়ে শিকে তেতিয়া জাতিসমূহৰ মাজত অজ্ঞতাৰ বাবে সৃষ্টি হোৱা পৰিধিৰ অৱসান ঘটে। বুজি নোপোৱা সংস্কৃতিৰ বিষয়ে বুজি উঠাত ইয়াৰদ্বাৰা সহায়ক হয়। বহুসংস্কৃতিবাদ বা একেসময়তে বহুকেইটা সংস্কৃতিৰ অস্তিত্বই অপৰিচিত সংস্কৃতিৰ বিষয়ে বুজাত সহায় কৰে। আমি ইয়াৰ দ্বাৰা জ্ঞানৰ ফালৰ পৰা সমৃদ্ধ হোৱাৰ লগতে আনৰ সংস্কৃতিক সন্মান কৰিবলৈ শিকো।

- **বহুসংস্কৃতিবাদৰ অসুবিধাসমূহ**

বিভিন্ন সংস্কৃতিৰ সহাৱস্থানৰ ফলত বিভিন্ন মত, চিন্তা আৰু আচৰণৰ সমাৱেশ ঘটে। সাংস্কৃতিক ভিন্নতাই এখন সমাজত খণ্ডিত কৰিব পাৰে। সংখ্যালঘূসকলৰ মাজত বৈষম্যৰ ভাৱৰ সৃষ্টি হোৱাৰো আশংকা প্রকাশ পায়। মানুহে প্রায়ে নিজৰ সংস্কৃতি আৰু ধর্মক শ্রেষ্ঠ জ্ঞান কৰি আনৰ ধর্ম আৰু সংস্কৃতিক হেয় জ্ঞান কৰে। এই উচাত্মিকাবোধৰ বাবেই তেওঁলোকে সামাজিক আৰু অর্থনৈতিক সমস্যাৰ বাবে সংখ্যালঘূ গোষ্ঠীসমূহক দোষাৰোপ কৰিবলৈ শিকে যিটো একেবাৰে শুদ্ধ নহয়। বহুসংস্কৃতিবাদৰ ফলতে গোষ্ঠী সংঘর্ষৰ সুত্রপাত হ'ব পাৰে কাৰণ এখন সমাজত বিভিন্ন মত্ত্ব প্রচলন থকাৰ ফলত সম্প্রীতি বর্তাই ৰখাটো কেতিয়াবা কঠিন হৈ পৰে। মতভেদৰ সৃষ্টি হ'লে মানুহে নিজৰ মূল্যবোধ পাহৰি কথাই প্রতি ইজনে সিজনক দোষাৰোপ কৰা আৰম্ভ কৰে। বর্ণবৈষম্যবাদৰ উৎপত্তিৰ কাৰণো এনে ধৰনৰ প্রতিক্রিয়াই বুলি ক'ব পাৰি।

অগ্রগতিৰ নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ সাম্প্ৰদায়িকতাবাদ মানে কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ ৰাজনৈতিক দলসমূহে কেনেকৈ আঞ্চলিকতাবাদৰ প্ৰসাৰ চলায়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ জাতীয়তাবাদ বুলি ক'লে কি বুজা?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ ভাৰতত হোৱা সাম্প্ৰদায়িক সংঘৰ্ষৰ এক উদাহৰণ দিয়া।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ বহুসংস্কৃতিবাদৰ ফলত কেনেকৈ গোষ্ঠী সংঘৰ্ষৰ সূত্ৰপাত হয়?

.....

.....

১৫.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সামাজিক সমস্যা মানে হৈছে সমাজৰ সকলো স্তৰ বা এটা অংশই বিৰোধিতা কৰা যিকোনো অপ্ৰীতিকৰ পৰিস্থিতি। এয়া হৈছে এক অবাঞ্ছিত সামাজিক পৰিস্থিতি আৰু ইয়াৰ বিৰোধ আৱশ্যাম্ভাৰী কাৰণ ইয়াৰ প্ৰচলন সমাজৰ বাবে ক্ষতিকাৰক।
- বিভিন্ন সংখ্যালঘূ সম্প্ৰদায়ৰ লোকৰ সৈতে সংখ্যাগুৰু সম্প্ৰদায়ৰ ধৰ্মীয়-সামাজিক সম্পৰ্ক স্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত সৃষ্টি হোৱা সমস্যাক 'সাম্প্ৰদায়িকতাবাদ' আখ্যা দিব পাৰি।
- ব্ৰিটিশসকলে প্ৰৱৰ্তন কৰা বিভাজনৰ ৰাজনীতিয়ে আমাৰ ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাৰ্থত বৃহৎ পৰিমাণৰ আঘাত হানি হিন্দু আৰু মুছলমানসকলৰ মাজত এক অদৃশ্য প্ৰাচীৰৰ সৃষ্টি কৰিছিল।
- আঞ্চলিক একতাৰ সীমা অতিক্ৰম কৰি একমাত্ৰ কেৱল নিজৰ অঞ্চলৰ স্বাৰ্থ সুৰক্ষা কৰিবলৈ উঠি পৰি লাগে। আঞ্চলিকতাবাদে দেশৰ বাহিৰে ভিতৰে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। অঞ্চলসমূহৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত আঞ্চলিকতাবাদৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা আছে।
- আঞ্চলিকতাবাদক কেতিয়াও অস্বাস্থ্যকৰ বা ৰাষ্ট্ৰদ্ৰোহী আখ্যা দিব নোৱাৰি যেতিয়ালৈকে ইয়াত বিচ্ছিন্নতাবাদী চিন্তাৰ উন্মেষ ঘটাব পৰা উগ্ৰবাদ বা আগ্ৰাসী

মনোভাৱ জৱিত হৈ নপৰে। যদি এটা অঞ্চলৰ বাসিন্দাসকলে নিজৰ ভাষা আৰু সংস্কৃতিক লৈ গর্ব অনুভৱ কৰে তেনেহ'লে এই কার্যৰে ৰাষ্ট্রীয় একতা বিঘ্নিত নহয়।

- যদি প্রাকৃতিক সম্পদসমূহ নির্দিষ্ট হাৰত বিতৰণ কৰা হয় তেনেহ'লে আঞ্চলিকতাবাদৰ সমস্যা দূৰ কৰাটো সহজ হৈ পৰিব।
- জাতীয় গোট মানে হৈছে এনে গোট যিয়ে নিজকে নির্দিষ্ট সম্প্রদায়ৰূপে পৰিচয় দিয়ে বা আন গোটে তেওঁলোকক সুকীয়া হিচাপে জ্ঞান কৰে।
- খাদ্যাভ্যাস, ধর্ম, বস্ত্র, ভাষা আদিৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্রদান কৰি নিজৰ অস্তিত্ব প্রকাশ কৰাৰ কথাকে ইয়াত প্রকাশ কৰা হৈছে।
- জাতীয় গোট মানে হৈছে এনে গোট যিয়ে নিজকে নির্দিষ্ট সম্প্রদায়ৰূপে পৰিচয় দিয়ে বা আন গোটে তেওঁলোকক সুকীয়া হিচাপে জ্ঞান কৰে। জাতীয়তাবাদ হৈছে সংস্কৃতি, ভাষা, ধর্ম আৰু পৰম্পৰা আদি কেতবোৰ সুকীয়া বৈশিষ্ট্য।
- বহুসংস্কৃতিবাদ সংজ্ঞাৰে সাংস্কৃতিকভাৱে বর্ণিল সমাজ এখনক বুজোৱা হোৱা নাই, বৰং ইয়াৰে এনে এক নীতিক সুচোৱা হৈছে যাৰদ্বাৰা সাংস্কৃতিক ভিন্নতা ৰক্ষা পৰে। বহুসংস্কৃতিবাদে অস্তিত্ব, গ্রহণযোগ্যতা অথবা এক নির্দিষ্ট ক্ষেত্রৰ ভিতৰত ভিন্নমুখী সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাৰ প্রসাৰতাক সুচাইছে।

১৫.৮ অধিক জানিবলৈ

১) Ahuja.R (1997), "Social problems in India (second edition)"Rawat publication;New Delhi

১৫.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সাম্প্রদায়িকতাবাদ হৈছে এনে আদর্শ য'ত আগ্রহৰ ভিন্নতা আৰু বিভিন্ন সময়ত সৃষ্টি হোৱা ধর্মীয় সম্প্রদায়ৰ মাজত বিবাদক ভিত্তি কৰি সমাজ বিভাজনৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা হয়। সাম্প্রদায়িকতাবাদ হৈছে বিভিন্ন সম্প্রদায়ৰ মাজত পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ প্রতি থকা একধৰনৰ বিৰোধভাৱ।

ৰাম আহুজাৰ মতে, 'এটা সম্প্রদায়ৰ সদস্যসকলে আন এটা সম্প্রদায়ৰ বা ধর্মৰ ক্ষেত্রত অনুশীলন কৰা বিৰোধভাৱক সাম্প্রদায়িকতাবাদ আখ্যা দিব পাৰি।'

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰাজনৈতিক দল, বিশেষকৈ স্থানীয় নেতাসকলে আঞ্চলিক আৱেগ, আঞ্চলিক পর্যায়ৰ বঞ্চনাক বিবাদৰ ভেঁটিলৈ ৰূপান্তৰ কৰে। এনে নেতাই আঞ্চলিক সমস্যাসমূহক নিজৰ নির্বাচনী ইস্তাহাৰত স্থান দি ৰাজনৈতিক আৰু আঞ্চলিক উন্নয়নৰ প্রতিশ্রুতি দিয়ে। ইয়াৰ দ্বাৰা ৰাজনৈতিক দলসমূহে নিজৰ ভোটৰ ভেঁটি মজবুত কৰে।

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ জাতীয়তাবাদ হৈছে সংস্কৃতি, ভাষা, ধর্ম আৰু পৰম্পৰাৰ কেতবোৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য যাৰদ্বাৰা এটা গোটৰ পৰিচয় প্রকাশ পায়।

৪নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতত হোৱা কেতবোৰ সাম্প্রদায়িক সংঘর্ষৰ উদাহৰণ হৈছে-১১৯২ চনত অযোধ্যাত বাবৰি মছজিদ ধ্বংসৰ ফলত হিন্দু-মুছলমানৰ হোৱা সাম্প্রদায়িক সংঘর্ষ। ২০১২ চনৰ অসমৰ গোষ্ঠী সংঘর্ষ য'ত বড়ো আৰু ইছলামধর্মী লোকসকল সংঘর্ষত লিপ্ত হৈছিল। ২০১৩ চনত বিহাৰৰ মুজফফৰনগৰত জাট আৰু মুছলিম সম্প্রদায়ৰ লোকৰ মাজত হোৱা সংঘর্ষ।

৫নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ বহুসংস্কৃতিবাদৰ ফলতে গোষ্ঠী সংঘর্ষৰ সুত্রপাত হ'ব পাৰে কাৰণ এখন সমাজত বিভিন্ন মতৰ প্রচলন থকাৰ ফলত সম্প্রীতি বর্তাই ৰখাটো কেতিয়াবা কঠিন হৈ পৰে। মতভেদৰ সৃষ্টি হ'লে মানুহে নিজৰ মূল্যবোধ পাহৰি কথাই প্রতি ইজনে সিজনক দোষাৰোপ কৰা আৰম্ভ কৰে। ইয়াৰ ফলত ঘৃণা আৰু হত্যাযজ্ঞৰ আৰম্ভ হয়।

১৫.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন নং ১ ঃ সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ কাৰণ কি কি?

প্রশ্ন নং ২ ঃ বহুৰঙী সংস্কৃতিৰ এখন সমাজত বাস কৰাটো ভাল কথা হয় নে? যুক্তি দর্শাই ব্যাখ্যা কৰা।

(খ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন নং ১ ঃ জাতীয়তাবাদে কেনেকৈ ৰাষ্ট্রীয়তাবাদক ক্ষতিগ্রস্ত কৰিছে?

প্রশ্ন নং ২ ঃ আঞ্চলিকতাবাদৰ সমস্যা দূৰ কৰিবলৈ কি উপায় আছে?

*** ***** ***

প্রসঙ্গ পুথি

1. Ahuja.R (1997), "Social problems in India (second edition)"Rawat publication;New Delhi
2. A.R. Desai Rural Sociology, Popular Prakashan, Mumbai
3. Datt & Sundharam, (2008) "Indian Economy"; S. Chand & Company Pvt. Ltd., New Delhi.
4. Joshi, P.C. Land Reforms in India, in A. R Desai *Rural Sociology in India*, pp. 445-475.
5. Jorge I. Domínguez, Smuggling, Foreign Policy, No. 20 (Autumn, 1975), pp. 87-96+161-164. Available at http://www.jstor.org/stable/1148128
6. Nagla, B.K. (2011). *Indian Sociological Thought*. New Delhi: Rawat Publication.
7. Pranab Bardhan, Corruption and Development: A Review of Issues, Journal of Economic Literature, Vol. 35, No. 3 (Sep., 1997), pp. 1320-1346, Available at http://www.jstor.org/stable/2729979
8. Rao, C. N. Shankar, (2008) " Sociology, Principles of Sociology with an Introduction to Social Thought"; S. Chand & Company Pvt. Ltd., New Delhi.
9. Rao, C.N. (2009). *Sociology: Principles of Sociology with an introduction to Social Thought*. New Delhi: S.Chand Publications.
10. Robert Wade, Corruption: Where Does the Money Go?, Economic and Political Weekly, Vol. 17, No. 40 (Oct. 2, 1982), p. 160, Available at http://www.jstor.org/stable/4371424
11. Sachin Chaudhuri, Facade of Black Money, Economic and Political Weekly, Vol. 20, No. 28 (Jul. 13, 1985), p. 1153. Available at http://www.jstor.org/stable/4374568
12. Sachin Chaudhuri, Laundering Black Money, Economic and Political Weekly Vol. 16, No. 3 (Jan. 17, 1981), pp. 41-42, Available at http://www.jstor.org/stable/4369411
13. Thorner, Daniel. (1976). *The Agrarian Prospect in India*, New Delhi: Allied Publishers Pvt Ltd.